

Управління розвитком регіону як частини регіональної економічної системи

Бричко Аліна Михайлівна к.е.н, доцент, доцент кафедри економіки Сумського НАУ

Сьогодні одним із пріоритетних напрямів регіональної політики держави є розвиток регіонів, метою якого є створення відповідних умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України, її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення додержання гарантованого державою соціального захисту для кожного її громадянина незалежно від місця проживання, усунення основних регіональних диспропорцій.

Пануючим принципом сучасного розвитку нашої країни, поряд з переходом до ринкового господарювання, є затвердження нового порядку відносин між центром і регіонами, відчутне розширення прав і відповідальності територій у розв'язанні власних соціально-економічних та інших проблем. Кожен громадянин певною мірою як у побуті, так і в професійній діяльності відчуває свою залежність від умов територіального розвитку, тобто від розвиненості або, навпаки, нерозвиненості того регіону, в якому він живе і працює. Безумовно, змінились завдання і функції працівників місцевих регіональних органів влади. Вони вже усвідомили, що сліпе виконання вказівок згори не стає запорукою успіхів у реалізації регіонального соціально-економічного розвитку. Адже для прийняття ефективних управлінських рішень необхідно зсередини знати місцеві економічні й соціальні проблеми, бути обізнаними щодо вітчизняного й іноземного досвіду управління регіональними соціально-економічними процесами, бути в курсі новітніх наукових розробок у галузі регіонального аналізу та управління [1, С.78-93].

Економічному розвитку регіонів України присутні деякі негативні тенденції і фактори, а саме - недостатній рівень доходів значної частини населення, наявність безробітних, низькі обсяги промислової та

сільськогосподарської продукції, що випускається, її невисока конкурентоспроможність, фінансова неспроможність багатьох підприємств, дотаціювання підприємств. Проблемним для держави є і нерівномірність економічного розвитку регіонів. Система державного регулювання розвитку регіонів не здатна вирішувати проблеми, пов'язані з відтворенням і підтримкою промислового, трудового потенціалу із врахуванням потреб ринку. Завдяки чому актуальним є розробка управлінських стратегій соціально-економічного розвитку регіонів.

Основною метою економічного розвитку будь-якої країни світу та регіонів є поліпшення якості життя населення. Тому соціально-економічний розвиток має на меті впровадження наступних заходів: створення умов, що сприяють гармонійному розвитку людини; підвищення доходів людей, поліпшення здоров'я й підвищення рівня їх освіченості; зростання рівня економічної свободи громадян. На жаль, ці та інші показники якості життя людей не завжди беруться до уваги в оцінках рівня соціально-економічного розвитку регіонів, проте останнім часом в управлінській науці та практиці їм відводиться дедалі більша роль.

Під розвитком регіону розуміють режим функціонування регіональної системи, який забезпечує позитивну динаміку параметрів рівня життя населення завдяки стійкому і збалансованому відтворенню соціального, господарського, ресурсного та екологічного потенціалів території. Регіональний розвиток визначають як зміну структури регіонів або територіальних утворень усередині них, ускладнення регіональної системи.

Регіональна система постійно знаходиться в динамічній рівновазі, що обумовлено необхідністю здійснення відтворювального процесу як базового чинника забезпечення її життєдіяльності. Ступінь розвитку відтворювального процесу в регіоні обумовлює сталий регіональний розвиток. Під сталим регіональним розвитком розуміють здатність регіональної системи до тривалого збереження умов для відтворення потенціалу території (його соціальної, природно-ресурсної, екологічної,

господарської і т.п. складових) в режимі збалансованості (підтримки особливої пропорції всіх складових регіонального потенціалу) і соціальної орієнтованості (оцінки впливу вектору і кількісних параметрів регіональних ситуацій, насамперед по тому, як вони впливають на рівень і якість життя населення) [2].

Сталий розвиток регіону досягається при виконанні базової умови нормального функціонування економіки, що складається в наявності такої кон'юнктури регіонального господарства, яка здатна підтримувати економічну безпеку розвитку регіону та якість життя населення. Це дозволяє забезпечити відтворювальну функцію територіальних соціально-економічних систем на основі інноваційного розвитку з дотриманням екологічного балансу.

Для того, щоб регіональна система знаходилася у стійкому стані, потрібна узгоджена робота її складових, стабільність яких забезпечує їх взаємодію. Для забезпечення і підтримки системи у впорядковано-стійкому стані управляючій частині необхідно забезпечувати узгоджену роботу її елементів (регіонів), що становлять систему; підтримувати на заданому рівні значення їх показників; забезпечувати узгоджену роботу всіх складових цієї системи; адекватно реагувати на швидкозмінювані умови існування, шляхом переструктурування, зміни функцій, залишкових частин [3, С. 215-256].

Саме на регіональному рівні реалізуються соціально-економічні програми розвитку територій, відбувається задоволення ключових потреб населення та захисту природного середовища і саме показники регіонального розвитку формують загальнодержавні показники розвитку країни. Довгий час у національній економіці недооцінювалась роль територіального управління. Тому особливе значення у визначенні рівня економічного розвитку регіону відіграють показники, якими оцінюються рівень виробництва і споживання благ і зростання цього рівня в розрахунку на душу населення (валовий національний дохід, валовий внутрішній продукт, реальний ВВП на душу населення, темпи зростання цих показників) (рис. 1).

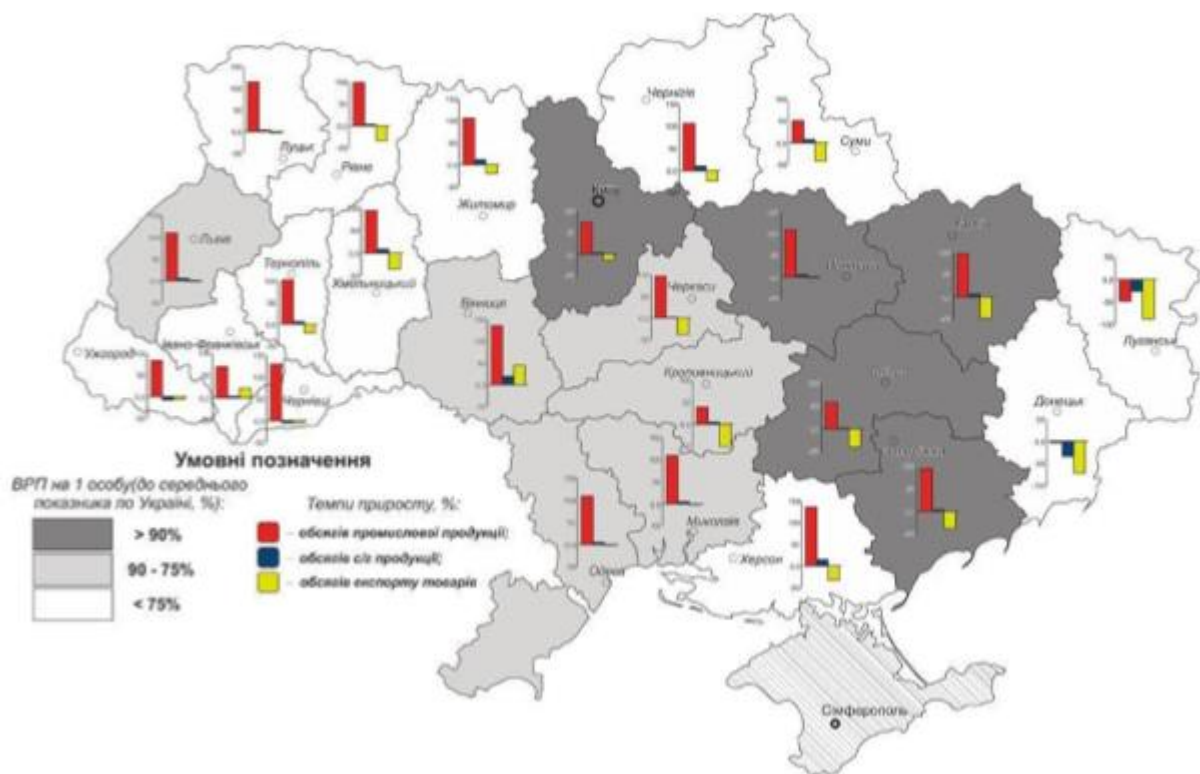

Рис.1. Чинники економічного зростання регіонів України, 2016 до 2012 р.

*За офіційними даними Державної служби статистики України. [4]

Для визначення динаміки розвитку доцільно використовувати показники, які оцінюють темпи економічного зростання в регіоні: рівень споживання матеріальних благ і послуг, рівень охорони здоров'я й освіти, розвиток малого бізнесу, темпи зростання доходів населення та їх диференціація, продуктивність праці, а також темпи структурної трансформації виробництва й суспільства, одержання додаткових переваг у результаті впровадження інноваційних систем управління.

Управління розвитком регіонів України пов'язане з багатьма соціально-економічними проблемами. Багато з них є складними теоретичними і практичними питаннями, що потребують вирішення. Тому формування та впровадження організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону допоможе структурувати інформацію для повного висвітлення проаналізованого матеріалу (рис. 2).

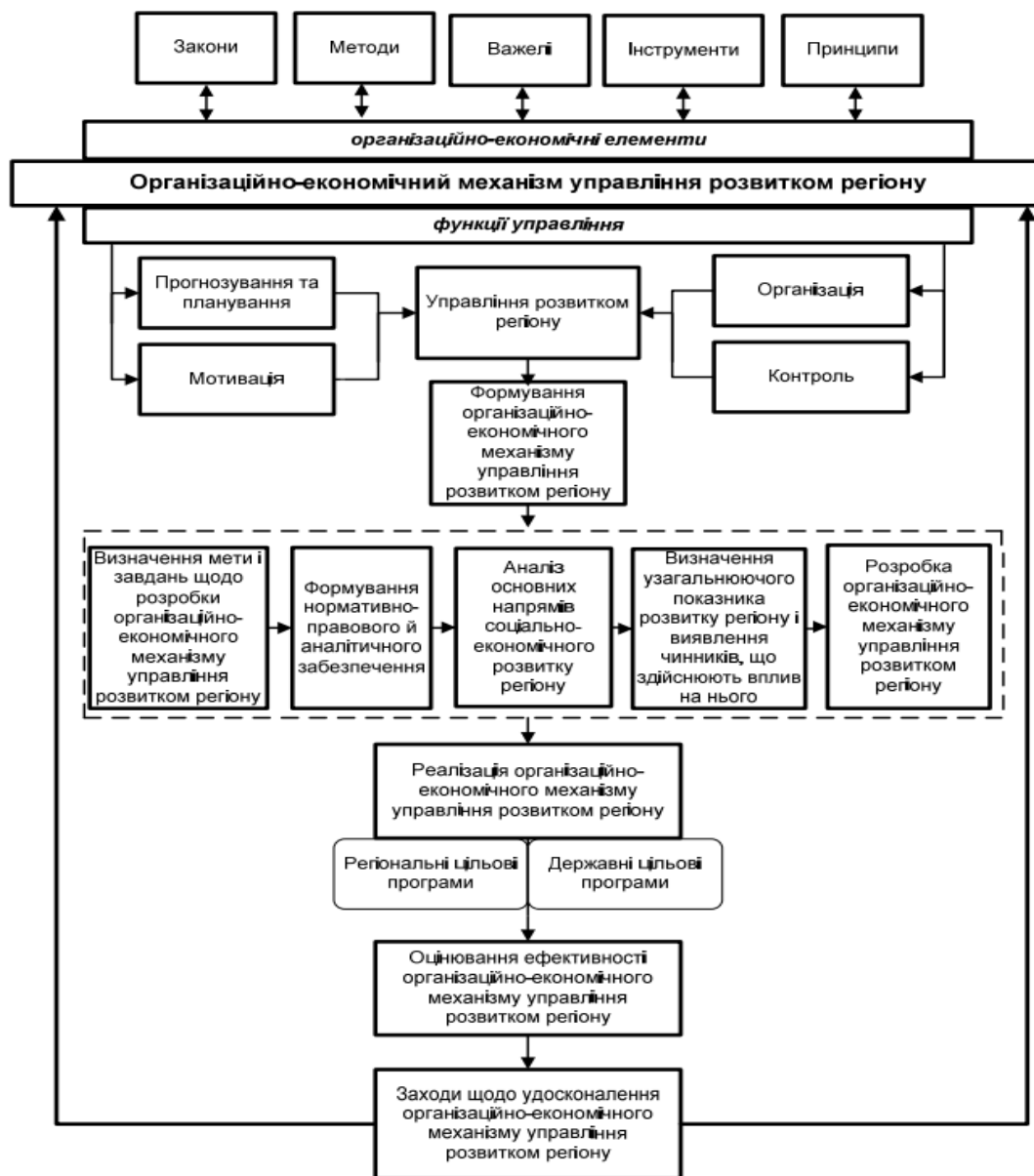

Рис. 2. Схема формування та впровадження організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону [5, С.86 – 93.]

Особливості управління розвитком регіону складаються з числа використаних методів управління і застосовуваних комплексних заходів по окремих напрямках регіонального розвитку, концентрованості рівнів впливу окремих функцій на досягнення необхідних темпів економічного і соціального розвитку, але і в різноманітних структурних співвідношеннях ресурсного, організаційного, конкурентного та інноваційного потенціалів укладених видів діяльності, галузевої структури.

Поєднання високого рівня управління розвитком регіону з його вмінням протистояти негативним впливам факторів зовнішнього середовища, і на цій основі ефективно використовувати наявний у регіону ресурсний потенціал, може виступати основою для підтримки стійкого стану регіонального господарства в розширенні складу конкурентних переваг, підвищення їх якісних параметрів і, відповідно, для сприяння до зміцнення конкурентних переваг галузевих кластерів.

Економічне забезпечення сталого розвитку регіонів передбачає модернізацію сучасної регіональної політики за рахунок включення в неї елементів кластерних стратегій, оскільки створення інноваційно-орієнтованих кластерів сприяє раціональному використанню природних ресурсів, що є найважливішим чинником забезпечення якості життя населення. [6]

Стратегічне значення створення регіональних кластерів полягає в економії за рахунок масштабу і можливості здійснювати спільні інвестиції. Масштаби деяких проектів не дозволяють окремим господарюючим суб'єктам здійснювати їх фінансування. Реалізація значної кількості дрібних проектів коштом одного суб'єкта призводить до розпорошення і неоптимального витрачання ресурсів. Об'єднання в кластер дозволяє вирішувати зазначені проблеми [9, С. 233-237].

Завдяки кластерам можливо вирішення багатьох проблем, специфічних для розвитку регіону, головними з яких є: вирішення проблеми працевлаштування, адже ситуація з безробіттям тут стоїть особливо гостро; розвиток інфраструктури; збільшення надходжень до місцевих бюджетів.

Збереженню регіональної економічної системи у стандартних умовах сприяють такі управлінські види діяльності: стандартизація і універсалізація, диференціація, інтеграція, перспективне і поточне планування, відтворення.

В останні роки зростає самотійність регіонів, що несуть все більшу відповідальність за результати регіонального економічного розвитку. Соціально-економічне становище регіонів визначається як об'єктивними

(макроекономічні умови, положення регіону в суспільному розподілі праці, географічне положення), так і суб'єктивними факторами, і впершу чергу - методами регіонального управління. Основними інструментами реалізації стратегій повинні стати стратегічне планування. Ситуація, що склалася на сьогодні, свідчить про те, що окремі спроби впровадження сучасних більш вдосконалених методів стратегічного управління (особливо при використанні методів стратегічного планування) виявляються невдалими. Необхідно, щоб відповідний механізм управління адекватно враховував, організовував і направляв реальні економічні інтереси держави, регіонів, населених пунктів і окремих громадян.

В управлінні економічним розвитком окремого регіону потрібно передбачати всі цілі й здійснювати моніторинг їх досягнення. Зокрема, поряд з моніторингом стану регіонального виробництва й динаміки грошових доходів населення, необхідно відстежувати й інші найважливіші параметри економічного розвитку [1, С.78-93].

У процесі досягнення стратегічних цілей управління розвитку регіону необхідне проведення постійного моніторингу економічного і соціального регіонального розвитку з урахуванням впливу життєдіяльності регіону на природне середовище. В Україні поки немає єдиної методології проведення подібної оцінки, і методичний інструментарій відрізняється істотним набором. У контексті сталого розвитку регіону моніторинг доцільно проводити за трьома напрямками, доцільна періодичність його проведення - один рік:

1. Моніторинг конкурентоспроможності регіону на базі наступних економічних і соціальних інтеграцій: економіка, демографія, освіта.

2. Моніторинг інновацій, який повинен базуватися, насамперед, на його дефініції: оцінці повинні підлягати всі ресурси, використовувані в науково-технічному, інноваційному процесі, можливості використання цих ресурсів і готовність регіональної економіки до нововведень.

3. Моніторинг рівня комфортності проживання населення в регіоні. Рекомендовані напрямки моніторингу дозволять повністю охопити всі життєво-важливі процеси розвитку регіону в період його переходу до сталого регіонального розвитку. [7]

Навіть якщо припустити, що велика частина регіонів України вийде з економічної кризи у вузькому сенсі цього слова, тобто запанує позитивна динаміка зростання, продукції, що виробляється, то напевно чи ще можна буде говорити про позитивні зрушення в динаміці соціально-економічного розвитку в сучасному розумінні, оскільки екологічна складова гальмуватиме просування регіонів вперед. Тому необхідно розглядати нові підходи до управління регіональним розвитком як частини регіональної економічної системи.

Неузгодженість та швидкозмінність основоположних нормативно-законодавчих документів, присвячених питанням управління розвитком регіонів, їх прив'язка до потреб та бачення насамперед тих політичних сил, які на конкретний період часу визначають орієнтири майбутнього розвитку країни, недооцінка та нерозуміння вагомості місця регіонів у суспільному та загальноекономічному просторі країни, призвели до відсутності сформованої цілісної системи їх управління.

Управлінські рішення в контексті оптимальної системи управління соціально-економічним розвитком регіону базуються на п'яти детермінантах [10, С. 12-19]:

- управлінські рішення впливають з аналізу регіону як об'єкта дослідження, що потребує розробки відповідної методології його дослідження. Вона передбачає обчислення соціально-економічних параметрів функціонування сільської території за допомогою відповідної методики, а саме: методики визначення індексу людського розвитку;

- управлінські рішення передбачають опрацювання дослідницького прогнозу розвитку цього об'єкта, тобто виявлення тенденцій та особливостей розвитку регіону відповідно до досліджуваних параметрів, що впливає з

результатів аналізу (обчислення) досліджуваного об'єкта та процедури екстраполяції – прогнозу розвитку досліджуваного об'єкта, його руху в часі;

– управлінські рішення потребують складання нормативного прогнозу, тобто виявлення мети розвитку об'єкта, яка має відповідати певній соціально-економічній нормі функціонування об'єкта, що дозволяє виявляти адекватні важелі впливу – ті параметри об'єкта, на які мають впливати, і те, як саме впливати на ці параметри для їх оптимізації (стабілізації, ефективного розвитку);

– управлінські рішення, крім того, передбачають організацію об'єкта впливу – державних і самоврядних органів, тобто йдеться про оптимальну форму організації органів влади, які приймають управлінські рішення – про систему управління регіоном;

– через системні якості будь-якого соціально-економічного об'єкта, який розвивається і підлягає оптимізаційному впливу, слід говорити про оптимальну еталонну системну форму організації цього об'єкта відповідно до загальної мети розвитку держави.

Високий рівень диференціації регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку потребує нових підходу до регулювання та управління регіональним розвитком, направленою на забезпечення цілісності, комплексності процесів соціально-економічного розвитку в масштабах всієї країни, і в той же час дозволяє врахувати їх своєрідність в рамках окремого регіону. Для цього необхідна продумана політика регіонального розвитку.

До основних напрямів нового підходу політики регіонального розвитку регіону відносяться наступні:

1. Забезпечення відповідності моделі управління регіоном і вимог для перспективного економічного розвитку.
2. Збільшення ролі ринкових, неадміністративних форм економічної координації господарюючих суб'єктів в політиці регіональної влади.

3. Подолання розриву між політикою доходів і політикою витрат в регіональній бюджетній політиці.

4. Формування інвестиційної політики, спрямованої на зміну природи матеріальних активів області.

5. Зміцнення зв'язків обласної науки, освіти, великого і малого бізнесу в рамках формуємої регіональної інноваційної системи.

6. Удосконалення управління природно-ресурсним потенціалом регіону.

7. Оптимізація відносин регіону з вертикально-інтегрованими структурами [8, С. 52-79].

Пануючими процесами державної регіональної політики в розвитку регіонів повинні стати стратегії. По-перше, стратегії повинні стосуватися великих економічних систем, які наповнюють простір за допомогою нових форм територіальної організації продуктивних сил. По-друге, це стратегії, що розробляються для регіонів, із подолання як внутрішніх, так і зовнішніх суперечностей. А по-третє, це стратегії, що розробляються власне населенням, додаючи регіоналізації країни завершену форму.

Під стратегією економічного розвитку регіонів розуміємо систему заходів, які направлені на реалізацію довгострокових завдань соціально-економічного розвитку держави із врахуванням раціонального внеску регіонів у рішення цих завдань, що визначаються реальними посиленнями й обмеженнями їх розвитку.

Заходами стратегічного управління щодо удосконалення соціально-економічного розвитку регіону є: заходи, спрямовані на збільшення надходжень від реалізації аграрної продукції (цінове регулювання, регулювання обсягів пропозиції, державні закупівлі, регулювання зовнішньої торгівлі у сфері аграрних ринків); прямі бюджетні виплати (дотація на одиницю продукції, дотації на гектар або на голову худоби, дотації на основі історичних рівнів, прямі платежі в дохід фермерам, екологічні компенсаторні платежі); заходи, спрямовані на зниження витрат виробництва (субсидування

ресурсів, тобто компенсація виробничих витрат, що передбачає часткову компенсацію різних видів виробничих витрат, кредитування); податкове регулювання (система оподаткування суб'єктів підприємництва, спрямована на зменшення для них податкового тягара); заходи з розвитку соціальної інфраструктури села; заходи екологічного характеру (екологічні податки, ліцензії на забруднення, система пільг для екологічно безпечних виробництв).

Таким чином, управління регіональним розвитком як частини регіональної економічної системи повинно уособлювати сформовану систему правових, фінансово-економічних і організаційних положень, що визначають діяльність органів місцевого самоуправління, направлену на досягнення цілей та вирішення завдань політичного, економічного й соціального розвитку регіонів відповідно до основних напрямів внутрішньої і зовнішньої політики держави.

Література:

1. Буряченко А. Є. Формування концепції комплексного регіонального розвитку // А.Є. Буряченко. - Формування ринкової економіки. 2013. № 29 – С.78-93.
2. Мельник А.Ф. Стратегічне планування в системі інституційного забезпечення соціально-економічного розвитку України / А.Ф Мельник // Вісник економічної науки України. – 2008. – № 1 (13). – С. 74–83.
3. Таран-Лала О. М. Функціонування соціально-економічних систем: теорія та практика: монографія / О. М. Таран-Лала. – Полтава: ПУЕТ, 2016. – 332 с.
4. Територіальний розвиток і регіональна політика в Україні: Виклики та пріоритети України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. редактор В. С. Кравців. – Львів, 2018. – 157 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

5. Бібік Н.В. Організаційно-економічний механізм управління розвитком регіону (на прикладі Харківської області) / Н.В. Бібік // Науковий вісник Ужгородського університету: серія економіка. – спецвыпуск 28 (частина 3). – 2009. – С.86 – 93.

6. Єліневський В.Ю. Механізми управління функціонуванням і розвитком територіальних соціально-економічних систем / В.Ю. Єліневський // Глобальні та національні проблеми економіки. –2014. –№ 2. – С. 1259-1262.

7. Єліневський В.Ю. Теоретичні засади розвитку соціально-економічного потенціалу регіону/ В.Ю. Єліневський // Вісник Сумського національного аграрного університету. Сер. «Економіка і менеджмент». - № 1(67).- 2016. – С. 140-145.

8. Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: Зб. наук. пр. / Ред.: М.І. Долішній; Луц. держ. техн. ун-т. – Луцьк: Надстир'я, 2000. – 112 с. – (Природокористування та ресурсозбереження; Вип. 6, № 4.).

9. Стовба Е.В. Применение методов кластерного анализа при разработке стратегии развития сельских территорий (на примере республики Башкортостан) / Е.В. Стовба // Фундаментальные исследования. – 2013. – № 1. – С. 233-237.

10. Управление развитием сельских муниципальных образований в аспекте экономического взаимодействия отраслей : монография / под. ред. А.М. Елисеева. – Томск : Изд-во Том. гос. архит.-строит. ун-та, 2011. – 120 с.